

ФИЛОСОФСКО-АНТРОПОЛОГИЧНА ТРАКТОВКА НА ТЕОРИЯТА НА ДЖАМБАТИСТА ВИКО
ЗА ПРОИЗХОДА НА ЕЗИКА

ПОЛЯ ТЪРКОЛЕВА

PTARKOLEVA@YAHOO.COM

АБСТРАКТ: *Philosophico-anthropological interpretation of Vico's theory on the origin of language.* The article presents an analysis of Vico's theory on the origin of language and its role in the creation of the socio-cultural activities of the human being. The Philosophico-anthropological interpretation of Vico's conception provides interesting arguments in favor of the thesis that the poetic language is the perfect form of dialogue. The aim of this paper is to present the dialogue as a prerequisite for the creativity.

KEY WORDS: language, poetic language, Man, Vico, Anthropology, theory of the origin of language

Каква е ролята на езика спрямо несъзнаваните структури и формирането на психиката? Езикът оказва ли влияние върху творческия процес? В какво се изразява спецификата на поетичния език? Отговор на тези въпроси ще бъде потърсен чрез анализа на концепцията на неаполитанския философ Джамбатиста Вико за произхода на езика и ролята му за формирането на човека и неговата социално-културна дейност. От философско-антропологична гледна точка е интересно и виждането му, че висша форма на диалогичност се явява поетическия език.



Взгледът на Вико за езика е обвързан с разбирането му за битието, за съществуването на човека, за формирането, изграждането на културата, социума и изкуството. Езикът във философията му не се разглежда редуционистки, механично, като самостоятелна структура, просто присъстваща в света, а има и светогледноформираща роля. Благодарение на езика реалността придобива смисъл за човека, превръща се в света, където той съществува. Формирайки себе си човек създава и своето светоразбиране.

Езикът се явява основен компонент в творчеството на Вико и спомага за изграждането на познанието, за формирането на науките, за самопознанието, което може да се осъществи само благодарение на овладяването на целия спектър от хуманитарни науки: „Именно с помощта на древното изкуство на езика, което откриваме в реториката и поетичната реч, личността обикновено получава достъп до собствената си природа като обществено същество – до начините, по които „Аз-ът” се изправя пред собствената си природа в създадения от самия него свят.”¹ Езикът е важен феномен, който спомага за изграждането на познанието, за формирането на науките, за самопознанието. Той „е третата „структура”, чрез която човекът и конкретното му съществуване стават обект на научен анализ. Представлява система от знаци, в която всяка индивидуална формулировка може да бъде разбрана и изследвана като отклонение или вариация вътре в една съществуваща, плътно сплетена цялост.”²

Езикът отделя ли човека от света или му го представя такъв, какъвто е? В състояние ли е да го направи, има ли тези потенции? Този въпрос е бил централен за много антични и модерни философски концепции, изследващи теорията на познанието и езика, и не би могъл да получи едностранен отговор, тъй като е обвързан пряко с въпроса за произхода на самия език, за който са предлагани разнообразни гледни точки и интерпретации. Например, под влияние на Демокрит, Епикур счита, че за да разберем произхода на езика, трябва да се върнем към изначалното състояние на съществуване на човечеството, към

¹ Верин, Д. Ф. *Новото изкуство на автобиографията*, София, Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 1995, с. 299.

² Grassi, Ern. *The Priority of Common Sense and Imagination*, p. 558: *Vico's Philosophical Relevance Today*, in: *Vico and Contemporary Thought*, Tagliacozzi, G., „*Social Research*” XLIII (1976), 3.

„естествената” праоснова. В разрез със съвременните схващания, според които езикът е резултат от конвенция, сключена между хората, той счита, че езикът не може да бъде резултат от подобна конвенция (договор), тъй като е „изява, която се свързва с нашите сетивни усещания и чувства. Така в същата степен, в която усещанията на хората са били различни и са се променяли според духовните и етнически дефиниции, би трябвало да възникнат променливи звуци, които първоначално постепенно, за целта на опростяването и взаимното разбиране, са били обобщени до всеобщи словесни и езикови типове.”³

През XVII в. философията отново се обръща към концепциите на Епикур в лицето на Вико, който прави обновление на „теорията за естествените звуци”. Той отхвърля положението, че първите човешки думи са резултат на спогодба между хората, тъй като е необходимо съществуването на „естествена” взаимовръзка между тях (изначалните думи) и техните значения.”⁴ Първите думи са се състояли от едносрични корени, които репрезентират оноματοпоетически обективен и естествен звук или звукови усещания. Като доказателство за своята теория Вико посочва немския език, който счита за *lingua madre*.⁵ Това твърдение обосновава с факта, че немската нация не е била завладявана от други народи и поради това е имала възможността да запази чист характера на своя език. Не трябва да се забравя обаче, че голяма част от етимологиите и асоциациите, които Вико прави, не са подкрепени научно. Например, той разглежда латинското понятие *ius* - „право, законно право, правосъдие, присъда, власт”⁶ като производно от *Iouis*, което означава Юпитер. Образуването на междуметията води след себе си съставянето на местоимения и частици, които пък пораждат едносрични основи, съществителни, глаголи и т.н.

³ Касирер, Е. *Философия на символните форми, Езикът*, София, КХ, 2000, с. 102.

⁴ Пак там, с. 103.

⁵ Дебатите за произхода на най-стария език в Европа датират още от Античността и са обвързани със споровете относно праезика на човечеството. Много учени и философи са смятали немския за праезика на човечеството. Лайбниц, също както Вико, подкрепя идеята, че праезикът, от който произхождат всички езици, е немският. (Leibniz, G.W. *Nouveaux essais sur l'entendement humain* (1704, 1re éd. Raspe, Amsterdam-Leipzig, 1765) За повече информация: Оландер, М. *Археология на езиците*, София, ЛИК, 2006, с. 23.

⁶ Войнов, М. и Иванов, Ал. *Латинско-български речник*, София, Наука и изкуство, 1980, с. 373.

Концепцията на Вико се характеризира с идеята, че езикът произлиза от самия акт на говорене, който е потенциално заложен в природата на човека и е развиван от него.

За да се осмисли коректно теорията за езика, предложена от Вико, трябва да се вземе предвид напълно логичната в неговата епоха идея за трите етапа на развитие на обществото, всеки един от които се характеризира със специфични особености на езика. Вико нарича тези етапи: 1) етап на епохата на боговете; 2) етап на епохата на героите; 3) етап на епохата на хората. През първия етап хората се страхуват от фантастичното божество, от наказанията, които то би могло да им даде. През епохата на боговете „след всемирния поток странстващите из необятните гори гиганти се сблъскват със сакралното. Те започват да го възприемат чрез универсалии на въображението, първата от които у всички народи е Юпитер. В универсалиите на въображението действителността за първи път придобива смисъл за човека.”⁷ През този период комуникацията се осъществява с йероглифи - езикът на боговете.

През епохата на героите семейства се оглавяват от бащи на фамилии. Именно тях Вико нарича герои. Те приютяват слабите и не позволяват на силните да ги заплашват. От героите възникват римските патриции, които разбират божествения език. Вярвало се е, че те произхождат от боговете, а плебеите - от животните. Възникналият вече език се трансформира в символен, т.е. езика на мита: „целостта на сакралния свят бива обхваната в поетичен език, като въз основа на митовете се създават поетична метафизика и поетични науки.”⁸ Тъй като плебеите не разбирали символния език, те не познавали установените правила, според които трябва да живеят и често били наказвани. Символният

⁷ Гънгов, Ал. *Нишката на самопознанието*, с. 7-8 в: Вико, Дж. *Животът на Джамбатиста Вико, описан от самия него*, София, Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 1995.

Универсалиите на въображението или родовете на въображението не се формират чрез абстрахиране, а се използват сетивни образи, функциониращи като общи понятия. Например, понятието за могъщество се свързва с образа на Юпитер, понятието за брак – с образа на Юнона и т.н. Както посочва Ал. Гънгов, Вико нарича тези образи поетични характери. Виж: „*От поетичната логика към социалната метафизика*”, с 5-24, встъпителна студия към Вико, Дж. *Новата наука*, София, Панорама плюс, 2010.

⁸ Гънгов, Ал. *Нишката на самопознанието*, с. 8 в: Вико, Дж. *Животът на Джамбатиста Вико, описан от самия него*, София, Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 1995.

език е образен и работи с универсалиите на въображението, съответства на процеса на развитие. Ето защо всички богове и герои се явяват универсалии на въображението и затова в митовете се разказва често за техния живот.

С развитието на човечеството се изгражда обществото и се достига до третия период – епохата на хората. Този етап отговаря на зрелостта на човечеството и на стадия на западането и разпадането му. Езикът, появяващ се през този времеви период, е епистоларен. Това, което хората искат да кажат, е абсолютно противоположно на това, което казват. Истината става изключение, казва се не това, което се случва в действителност.

Трите периода на развитие на езика образуват исторически цикъл, след който следва връщане към първоначалния етап. Всяка епоха създава специфичен вид изразяване, общ дух и енергийност на езика. Тези три типа езикови изрази Вико нарича поетичен, героичен и народен. Той изследва общите принципи на поезията, на стиховете и на езиците и стига до извода, че „както едните, така и другите по необходимост на тяхната природа са били сходни при зараждането си при всички първи нации.”⁹

По подобен начин, няколко века по-късно, Нортрѝп Фрай също определя три фази на езиково развитие на обществото, но за разлика от Вико, той ги нарича йероглифна, йератична и демотична. Йероглифната фаза съответства на поетическата, тя е началната, защото Фрай смята, че първата божествена книга – Библията – е силно поетична. Затова първата фаза на развитието на езика, тази фаза, която е най-близка до божествения език, трябва да е с поетичен характер. Йератичната фаза е определяна като алегорична, а демотичната е описателна. През първоначалните фази на развитието на езика разграничението между субект и обект не е ясно изразено, по-голямо внимание се отделя на чувството за свързаност между субекта и обекта чрез обща енергия¹⁰, както се изразява Фрай.

⁹ Вико, Дж. *Животът на Джамбатиста Вико, описан от самия него*, София, Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 1995, с. 71.

¹⁰ Според Юнг, например, съществува идеята за обща енергия, която се запазва през вековете. Дори най-примитивните религии на различни места на земята се позовават на тази идея. Става дума за така наречените динамични религии, според които има магическа сила, разпространена навсякъде по света, около която се върти всичко. Някои изследователи характеризират тази идея като анимизъм. Под понятието „енергия” примитивните народи не възприемат дух или душа. В

В много от древните общества присъстват такива думи, които изразяват обединяващата сила между човека и природното, и обикновено достигат до съвременето под формата на заклинания или магични думи. Според Фрай съществуват думи, които се оказват носители на магична мощ, на динамична трансформираща енергия, освобождаваща дори физическа сила. Като пример той дава традицията на Нова Година да се чете вавилонския мит за сътворението „Енума елей”, защото се е вярвало, че по този начин магическата енергия ще бъде освободена. Подобна енергия се освобождава и чрез метафората.

Вико също анализира метафората и функциите ѝ. В „Новата наука” той развива идеята за метафората като представя формиращата ѝ роля за възникването на поезията, митологията и езика: „Първите поети дадоха на телата същността на одушевени субстанции, приписвайки им онова, на което те самите са били способни, тоест чувство и страст, и тъй създадоха от телата митове. Всяка метафора се оказа един малък мит.”¹¹ Възгледите на Вико за метафората оказват влияние на последвалите философско-лингвистични изследвания върху метафората, която вече не е разглеждана само като троп, а като една от специфичните особености на човешкото мислене. В най-общ философски смисъл връзката между природа и човек поражда възникването на метафората. Склонността на първобитните хора да приписват на природните феномени човешки характеристики, да ги персонифицират и уподобяват на себе си, впоследствие се развива в метафоричен начин на мислене.

Според Фрай през втората фаза чрез думите се изразяват идеите на човека, обвързва се вътрешния му свят с външния. Вече са възможни рефлексивни и абстрактни изрази, диференцирани са интелектуалните и емоционалните форми на изразяване. Думите придават материална форма на мислите и по този

това понятие се включва душа, дух, Бог, здраве, физическа сила, плодородие, магическа сила и т.н. В някои от племената в Полинезия понятието „енергия” е наречено „мулунгу”. „Мулунгу” означава дух, душа, демоничност, магична сила и ако се случи нещо необичайно, хората възкликват: „Мулунгу!”. Понятието „енергия” е първата стъпка към представата за Бог. Тази представа се развива в течение на историята под най-различни форми и затова е налична в човешката психика от незапомнени времена. За повече информация: Jung, C. G. *L'inconscio*, Milano, Arnoldo Mondadori Editore, 1992, pp. 142-143.

¹¹ Vico, G. *La scienza nuova e Opere scelte*, Classici italiani, 1952, p. 332.

начин вътрешната и външната реалност се доближават. Думите символизират съществуването на трансцендентен ред, който е достъпен само чрез мисленето и е изразен чрез тях. Единствено езикът може да се докосне до така наречения висш порядък, разбирането за който е близко до идеята за логоса като всеобщ, вечен и необходим закон. През втората фаза идеята за обща енергия между човека и обектите се въплъщава в употребата на думите.

През третата фаза силогистичният подход към езика, специфичен за втория етап, вече остава на заден план поради факта, че при силогизма заключенията се съдържат в предпоставките. Затова езикът се превръща в средство за описание на естествения ред, на външното. Колкото по-добре описва външното, видимото, материалното, толкова по-добре изпълнява функциите си. Верифицируемо и истинно е това, което е дадено в сетивния опит. Тази фаза съответства на „народната“ фаза на Вико и след приключването ѝ цикълът ще се затвори и ще се възвърне общата за субекта и обекта енергия.

За да се разграничат значенията на понятието „език“, са необходими два съвсем различни анализа: единият е исторически, а другият се състои в теоретичното проникване в понятието за „език“.¹² Би било трудно или почти невъзможно да се обхванат всички значения на това понятие, ако не се уточни кой е бил езикът, наречен „божествен“¹³. За божествен език са били считани йероглифите. Според хилядолетна традиция йероглифите са били буквите, които античните египетски свещеници са използвали, за да изписват божествените творения. Божествен е езикът на йероглифите, написан със свещени букви. Това е мистериозен език, напълно несравним с обикновените езици – тези езици, които „простосмъртните“ използват, за да съобщават

¹² Cantelli, G. *Alcune considerazioni sulla tesi vichiana che la prima lingua dell'umanità è stata parlata dagli dèi*, Bollettino del Centro di Studi Vichiani, Anni XXII-XXIII, 1992/1993, Bibliopolis, p. 119.

¹³ В културите, оформени от библейските разкази, праезикът олицетворява свидетелството: свидетелство, отъждествено със своеобразен архетип на всички архиви; удостоверение, което претендира и че е предаването от поколение на поколение доказателство за божественото откровение, чийто основен инструмент било тъкмо словото, езикът на сътворението. Множество автори често отреждат на този праезик ролята на многофункционален свидетел, определящ едновременно и божествения характер на езика, и човешката способност да си служи с него благодарение на божественото откровение, което изначалният Адам получил. Оландер, М. *Археология на езиците*, София, ЛИК, 2006, с. 54.

ежедневни неща. Езикът на йероглифите е бил мистериозен и неразбираем за голяма част от хората, защото се смята, че неговото предназначение е да скрие истината, която простолюдието никога не би могло да разбере и така да запази светостта на свещените неща. Затова той се явява нов фигуративен език, съставен от символи, които обикновените хора не са могли да разчетат.

Според Кантели съществуват две трактовки, анализиращи езика на йероглифите. Според едната той е изкуствен език, основан на базата на общия всенароден език, дефиниращ основните конвенции и правила за писане и четене. От друга страна, езикът на йероглифите може да се интерпретира и по съвсем друг начин. Йероглифите въобще не са изкуствен език, дължащ се на сключена конвенция между хората, които са искали да установят код (т.е. свещениците и мъдреците) според шифър, пазен в пълна тайна, а „естествен“ език, като под естествен се разбира езика, чрез който божествата разкриват същността на нещата. Това е езикът, който самите богове съобщават на хората или език, който е вдъхновен от божествата, например посредством сънища, които се интерпретират като проява на божествено присъствие.

Независимо дали разглеждаме езика на йероглифите като изкуствено откритие или като естествен, природен език, то и в двата случая той запазва една особена характеристика: езикът на йероглифите е преди всичко „ням“, понеже е съставен от образи и фигури. Той е език, който привилегирова многообразието на измеренията и начините за изразяване, чиито символи, благодарение на своите форми и цветове, могат да бъдат разчетени от хората.

Според Вико обаче йероглифите са също и форма на „разкази“ и „митове“. Разказите и митовете за римските и гръцките богове и герои са били считани за език, подобен на този, ако не и за директно негово „разклонение“.¹⁴ Това сходство представя друг аспект на йероглифния език: той е езикът на митовете. Следователно и за езика на митовете важи въпросът: Става дума за един символичен език, възникнал от изкуствен език, чиято функция е да скрие в непроницаем шифър най-висшите религиозни истини, предпазвайки ги от

¹⁴ Cantelli, G. *Alcune considerazioni sulla tesi vichiana che la prima lingua dell'umanità è stata parlata dagli dèi*, Bollettino del Centro di Studi Vichiani, Anni XXII-XXIII, 1992/1993, Bibliopolis, p. 120.

светотатството на простолюдието – следователно за език, основан от конвенция, сключена между свещеници и мъдреци?

Митовите се състоят от фигури, образи и символи. Ернесто Граси твърди, че главният ключ за разбирането на „Новата наука” на Вико се състои в идеята, че първите народи са се изразявали на поетичен език: «...първият език е бил езикът на въображението или с други думи, първите хора са били поети: „Основният принцип в произхода на езиците, както и на буквите, се разкрива във факта, че първобитните хора... са били поети, говорещи чрез поетични букви... Поетичните букви от този тип се появяват във вид на родове или универсалии (или образи, основно на оживотворени същества... формирани от въображението)”...»¹⁵ Фигурата на поета съсредоточава в себе си идеята за древния произход на обществото, за мъдростта и познанието: „поетите са основали религиите на възвишените.”¹⁶

Според Вико най-лесният начин за запомнянето на законите е напевното им повтаряне. Следователно поетите са първите законодатели, защото първите закони са били поеми. Структурата на стиха улеснява запомнянето му чрез използването на рими и ритмика. Така се оказва, че поезията е един от най-подходящите начини за запазване на преданията, правилата и мъдростта на групата. Литературата и поезията запазват и съхраняват функциите на езика от метафоричната фаза на езика. Откритието на поетичните букви, на фантастичните универсалии „е било основата, върху която Вико построява своята реконструкция на човешкия свят, защото това е откритието на елемента, който свързва човешката мисъл и социалния живот. Вико не е открил как действат. Той е открил фантазията като философска идея.”¹⁷ Поетическият език е плод на божественото провидение и на споделената памет между хората. Вико обвързва поезията с политиката, религията и правото.

¹⁵ Grassi, E. *The Priority of Common Sense and Imagination: Vico's Philosophical Relevance Today*, in: “Vico and Contemporary Thought”, Tagliacozzi, G., “Social Research” XLIII (1976), 3, p. 563.

¹⁶ Вико, Дж. *Основи на една нова наука за природата на нациите, 1725, 1744*, с. 66, в: Паси, Исак *За красотата и изкуството. Фрагменти из историята на Западноевропейската естетика от Ренесанса до Романтизма, XV-XIX в.*, София, Наука и изкуство, 1966.

¹⁷ Grassi, E. *The Priority of Common Sense and Imagination: Vico's Philosophical Relevance Today*, in: *Vico and Contemporary Thought*, Tagliacozzi, G., “Social Research” XLIII (1976), 3, p. 97.

Както законите са представени и запомняни чрез рими и стихове, така митовите са разкрити под формата на разкази. Този факт не успява да прикрие обстоятелството, че оригиналното съдържание на митовите се явява винаги като изображение на бог или на герой, или пък под формата на тяхно действие.¹⁸ Митът, както и йероглифът, винаги са обект на изкуството, на поезията. Езикът на йероглифите и езикът на мита не намират собствената си експресивна същност в звука на думите, а в образа, във видимото представяне. Митовите и йероглифите се явяват също и отражение на универсалния език на природата в съзнанието и в душата на хората. Според езика на митовите и йероглифите, Вселената може да се изобрази като книга или като система от знаци, чрез които Бог се показва на хората: «трябва, следователно, да разберем какво означава езика, за да схванем „смисъла” на универсума»¹⁹

В хода на изследването се открояват съществени разлики в концепциите за формирането на поетичния език през различните епохи. Може да се приеме виждането, че езикът е един от ключовете към развитието и формирането на човека и че като същество, установяващо имена, той има възможността да се самотвори, защото притежава говорни способности. Възникват въпросите: Защо Вико дели езиците на „божествени” и на езици за изразяване на ежедневни неща? Защо „божественият” език е разбираем само за определена група хора? Не е ли това доста елитарна позиция спрямо поетичния език? Митовите означават нещо по-различно от това, което репрезентират техните образи. Според Вико на простолюдието и на неговата религиозна сервилност, дължаща се на суеверие, е оставена „буквата” или сетивният образ, чрез който се представя и съобщава мита или йероглифа. Само за избраните, за мъдреците, за учениците на боговете е запазен „духът”, който съставя значението. С това става доловим още един аспект на доктрината за йероглифите: разделението и противопоставянето на една свещена „раса”, облагодетелствана от божествата и предназначена да управлява народите, и други хора, които имат подчинена роля в обществото. Може да се направи паралел между това разделение и противопоставянето на

¹⁸ Cantelli, G. *Alcune considerazioni sulla tesi vichiana che la prima lingua dell'umanità è stata parlata dagli dèi*, Bollettino del Centro di Studi Vichiani, Anni XXII-XXIII, 1992/1993, Bibliopolis, p. 121.

¹⁹ Касирер, Е. *Изследване на човека*, София, ГАЛ-ИКО, 1996, с. 163.

свещения език, който разкрива същността на нещата и профанния език, който се използва, за да се изразяват и да се съобщават ежедневните аспекти на съществуването, външната, видимата страна на реалността, а не нейната същност.

Богатството на значения, съдържащи се в понятието за свещения език на Вико не може да бъде изразено само с тези бегли наблюдения. Все пак дори това кратко разглеждане на някои от основните черти на свещения език е достатъчно, за да се направи извода, че според идеята за *lingua originaria*, изложена в „*Новата Наука*” на Вико, няма никакво божествено разкритие, което да открива на хората познанието за такъв език, а заедно с него и за истинското знание. Само невежите, подтиквани от страх, ужас и уплаха създават първите букви, а заедно с тях се появяват и първите семейства – най-малките единици на обществото.

Ако се характеризира влиянието, което са оказали върху Вико съществуващите преди него философски възгледи, трябва да се отбележи, че „контекстът, в който се конституира езикът (...) наподобява донякъде този на Епикур и Лукреций. (...) ако дефинираме като картезиански философските тенденции, максимално противопоставящи се на неоплатоничните и херметични мисловни традиции, доминиращи през Средновековието, но все още разпространени през целия XVII век, бихме могли да кажем, че по отношение на концепцията си за езика Вико е много повече картезианец, отколкото неоплатоник.”²⁰ Все пак моделът, чрез който в своята теория на езика Вико ни представя произхода на *lingua originaria*, посредством разглеждането на простолудието, което от глупаво и няма става мислещо и говорещо, напомня много на този на неоплатоничната традиция.²¹ Влиянието на философията на

²⁰ Cantelli, G. *Alcune considerazioni sulla tesi vichiana che la prima lingua dell'umanità è stata parlata dagli dèi*, Bollettino del Centro di Studi Vichiani, Anni XXII-XXIII, 1992/1993, Bibliopolis, p. 122.

²¹ Същност Вико е познавал много добре творчеството на Платон и може да се каже, че е бил негов привърженик. В своята „*Автобиография*” той споделя пристрастието си към метафизиката на Платон, според която съществува една вечна идея, един метафизичен принцип, провокиращ пораждането на самата материя (Vico, G. *Autobiografia*, Napoli, “La città del sole”, 2004, p. 12). Според Вико метафизиката е обект на изследване, но също така и метод за познание, който се концентрира върху безкрайното и неизвестното (Vico, G. *De antiquissima italorum sapientia*, Roma, Edizioni di storia e letteratura, 2005, p. XXX). Според него метафизиката е основата за развитието на останалите науки (p. 31).

Епикур не е достатъчно, за да се обясни комплексността на философията на езика, присъстваща в „Новата наука”, що се отнася до образуването на езика или до последвалото развитие на езика в човешката история.²²

Какво значение може да бъде придадено на твърдението на Вико, че първоначално езиците са били неми, а после са станали артикулирани? Също както животното не може да си служи с разказа, така и хората са комуникирали първоначално чрез езика на жестовете и действията на тялото си. Език от подобен вид е бил дефиниран от Вико като обикновена сетивна имитация на нещата, копие, възпроизвеждащо това, което се появява пред сетивата. Подобни възгледи са оформили тенденция (много популярна до втората половина на XVI в.), която се противопоставя на позицията, че йероглифите са „свещени”, разбираеми само за мъдрите свещеници и скриват най-дълбоките тайни на божествената природа, създавайки тайна писменост.²³

Това, което за поддръжниците на тезата за естествения произход на езиците е било ясно разграничено, доколкото е съвсем несъвместимо – невежеството на първите хора и божествения, свещен характер на езика – за Вико е абсолютно свързано – йероглифите трябва да се считат за това, което тяхното „буквено” название казва че са, а именно свещени букви, които изразяват божествеността, а не емпиричните данни на сетивното възприятие. С други думи жестовете, извършвани от първите хора, техните изваяни или нарисувани образи, т.е. техните първи лингвистични знаци не означават въобще това, което за нас представляват – например, заекът, лъвът, дървото, небето, обектите или събитията, които търсим или от които бягаме, за да осигурим нашето оцеляване, а означават ментални образи, продукт на фантазията, която по този начин придава реалност на това, което не може да бъде представено по никакъв сетивен начин: божествеността.²⁴ Например преди древните да разпознаят природния феномен „небе”, те са разпознали в него Юпитер. По-късно ще могат да бъдат изказани и мислени и нещата, но само индиректно винаги чрез образа и името

²² Cantelli, G. *Alcune considerazioni sulla tesi vichiana che la prima lingua dell'umanità è stata parlata dagli dèi*, Bollettino del Centro di Studi Vichiani, Anni XXII-XXIII, 1992/1993, Bibliopolis, p. 122.

²³ Ibid, p.123.

²⁴ Ibid, p. 123.

на божествеността. Благодарение на въображението, хората приписват на физичните явления тайнствени сили, които пораждат страх у тях, но именно така се формира човешкия опит за божественото. Примитивният човек се усеща заобиколен от всякакви видими и невидими опасности. За него светът е одушевено същество, което слуша и разбира.

Според идеите на Епикур и Лукреций ужасът е накарал в съзнанията на хората да се появят идеята за боговете. Вико придава особена оригиналност на тази теза: ужасът и страхът провокират човека да търси обяснение за феномена, да активира въображението си и по този начин да се разграничи от животинския свят: „Преди ужасът да е бил причина човекът да възприеме Юпитер, той е бил единствено звяр.”²⁵ По този начин става ясно защо Вико е считал, че от божествата произлизат първите „реалности”, за които хората са имали съзнание и на които са дали имена. Според Вико нашето сетивно познание и опит (например за небе) са твърдени на този на животните. Опит, който може да породи език, имаме само когато небето и феномените, манифестиращи се чрез него, придобиват за примитивните хора „значение”, т.е. те не са само сетивни феномени, а знаци за волята на Бог, който е искал да покаже на хората своите желания. По този начин се създава и поезията, чието своеобразно раждане „ни е потвърдено и от нейното вечно свойство невъзможното да се приема за вярно; така както не е възможно телата да бъдат духове, а се е вярвало, че гърмящото небе е Юпитер.”²⁶

Юпитер се явява божеството, което позволява на примитивните хора, основателите на езиците, да дадат смисъл на небето и да го разпознаят като физичен феномен. Без това приписване на смисъл, небето никога няма да бъде познато. То не е Юпитер, нито дори част от него: небето е „тялото” на Юпитер, средството, чрез което той се проявява. То е знак, символ на Юпитер. Доколкото небето е представено или изживяно като божество, като живо същество, то е съвсем различно от това, което хората възприемат и познават като природен феномен. Вселената е система от знаци, чрез които се проявяват боговете. С други

²⁵ Ibid, p. 124.

²⁶ Вико, Дж. *Основи на една нова наука за природата на нациите, 1725, 1744*, с. 66, в: Паси, И. *За красотата и изкуството. Фрагменти из историята на Западноевропейската естетика от Ренесанса до Романтизма, XV-XIX в.*, София, Наука и изкуство, 1966.

думи, хората за пръв път имат съзнателна представа за света и за нещата, които се съдържат в него, единствено след като те придобият значение за тях. Ако Юпитер не се проявяваше със своето тяло, т.е. чрез небето, и ако чрез него не предизвикваше внимание върху себе си, карайки човек да погледне нагоре, посредством тътена на гръмотевицата и блясъка на светкавицата, то примитивните хора нямаше да имат „мисъл” или „идея” за небето. Така според Вико се провокира мисловният процес на човека. Философската и психологическа теза, че без език мисълта не би могла да има консистенция, всъщност предпоставя езикът като условие за мисленето. Преди да проговори, детето живее в свят, чиято логическа структурираност не се базира на осмислянето, а по-скоро на усещането на реалността. Тя е друга, различна – тя се базира на образи и усещания.

Това дава основание на Джанфранко Кантели да счита, че идеята на Вико за разделението на езиците се явява предшественик на някои от съвременните лингвистични теории. Появата на езика дава възможност да се конструира свят посредством лингвистично разпознаваеми и различими един от друг обекти. Вико нарича процеса на създаване на знак, понятие или идея, лингвистичен. Тази концепция може да бъде считана за следствие от идеята, че светът е представен като книга, написана с йероглифни букви, която чрез своите знаци т.е. чрез самите неща съобщава на хората Божиите послания.²⁷

По този начин се разкрива и тезата на Вико, че митовете са първият език на човечеството и че този език е божествен. Всъщност той приема идеята на херметичната традиция за идентичността на същността на египетските йероглифи и гръцките митове. Приема също и традиционното значение на свещените букви. Изследването на теорията на Вико за езика може да бъде продължено, ако се проследи разликата между обикновения и свещения език, отразяваща различието между свещеническата класа и народа. Контекстът, в който всички тези елементи са разгледани, променя изцяло значението им. Вписани в картината на едно общество в преход от примитивен етап на

²⁷ Cantelli, G. *Alcune considerazioni sulla tesi vichiana che la prima lingua dell'umanità è stata parlata dagli dèi*, Bollettino del Centro di Studi Vichiani, Anni XXII-XXIII, 1992/1993, Bibliopolis, p. 128.

съществуване към цивилизация, те губят изцяло смисъла, който са имали в неоплатоничната и херметичната философия.²⁸

Концепцията на Вико за произхода на езика, макар и с много условности и резерви, предлага интересна гледна точка за развитието на представите на примитивния човек и неговия свят. Във философията му е защитена тезата, че природните стихии и техните материални проявления са стимулирали развитието на езиковата дейност у хората чрез уплахата и учудването. Неартикулираният език и възклицанията на хората са били първата стъпка към комуникацията и самоопознаването.

Следователно чрез възгледите на Джамбатиста Вико за произхода на езика бе представена идеята, че моят вътрешен свят става разбираем за Другия, който е трансцендентен, външен и чужд по отношение на мен, благодарение на езиковата дейност, на езиковото трансцендиране. Трактовката на философията на Вико предоставя интересни аргументи в защита на тезата, че висша форма на диалогичност се явява поетическият език. Изначално заложената у човека диалогичност е предпоставка за творчеството, като една от възможностите за споделяне между поета и другия, за желанието за комуникация. Изразяването като част от диалогичността е предаване, трансформиране на несъзнаваното в съзнавано. Диалогичността на човека не е само на психично ниво, а и на онтологично, защото езикът „е извън и преди всяко време, а заедно с това е и предшественик на всяка история.”²⁹ Оттук може да се направи изводът, че езикът на поетите е бил общ за всички хора и благодарение на него са създадени законите, религията, общественият и социален ред. Поетическият език е праезикът на народите: „Погрешно е да се мисли, че езикът на поетите (*linguae poetarum*) винаги е бил техен собствен език (*proprium*)”; може би езикът на поетите е бил „общ” (*communem*).”³⁰

Поезията олицетворява човешкото удивление от света, чувството, мисълта и мелодичността. Удивлението и емоциите, получавани от обкръжаващата среда

²⁸ Ibid, p. 128.

²⁹ Оландер, М. Археология на езиците, Изд. „ЛИК”, София, 2006, с. 15.

³⁰ Vico, G. *De Constantia*, II, XII, p. 363 (p. 121.): *Error est quod putarint linguam poetarum semper propriam, nunquam communem fuisse*, в: Оландер, М. Археология на езиците, София, ЛИК, 2006, с. 151.

и провокирани от действията на самия човек, пораждат способностите за разграничаване, за осмисляне и осъзнаване, за мислене и опознаване. Именно удивлението, характерно за примитивния човек, е способността, която е сравнително „закърняла” при съвременния индивид, разчитащ на науката, да предостави отговорите на неговите въпроси. Затова в края на XIX и началото на XX в. настъпва обрат в научното и философско мислене, смяна на парадигмата, както би казал Кун, и се засилва изключително много влиянието на дисциплини като херменевтиката и феноменологията.

Благодарение на словесното изразяване, човекът изгражда своята представа за света, превръща се в притежател на особен светоглед, в който търсенето и обяснението играят важна роля. Те биват въплътени в най-различни символни форми като наука, изкуство, поезия, мит, религия и други проявления на духовната култура, които могат да бъдат разбрани посредством изследването на самото човешко същество, но същевременно техният анализ може да допринесе за разкриването на човешката душа и същност.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Верин, Д. Ф. *Новото изкуство на автобиографията*, София, Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 1995.
- Вико, Дж. *Животът на Джамбатиста Вико, описан от самия него*, София, Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 1995.
- Вико, Дж. *Основи на една нова наука за природата на нациите, 1725, 1744*, в: Паси, И. *За красотата и изкуството. Фрагменти из историята на Западноевропейската естетика от Ренесанса до Романтизма, XV-XIX в.*, София, Наука и изкуство, 1966.
- Войнов, М. и Иванов, Ал. *Латинско-български речник*, София, Наука и изкуство, 1980.
- Гънгов, Ал. *Нишката на самопознанието*, в: Вико, Дж. *Животът на Джамбатиста Вико, описан от самия него*, София, Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 1995.
- Гънгов, Ал. *От поетичната логика към социалната метафизика*, в: Вико, Дж. *Новата наука*, София, Панорама плюс, 2010.

- Касирер, Е. *Философия на символните форми, Езикът*, София, КХ, 2000.
- Оландер, М. *Археология на езиците*, София, ЛИК, 2006.
- Фрай, Н. *Великият код*, София, ГАЛ-ИКО, 1993.
- Cantelli, G. *Alcune considerazioni sulla tesi vichiana che la prima lingua dell'umanità è stata parlata dagli dèi*, Bollettino del Centro di Studi Vichiani, Anni XXII-XXIII, 1992/1993, Bibliopolis.
- Grassi, Ern. *The Priority of Common Sense and Imagination, Vico's Philosophical Relevance Today*, in: *Vico and Contemporary Thought*, Tagliacozzi, G., "Social Research" XLIII (1976), 3.
- Jung, C. G. *L'inconscio*, Milano, Arnoldo Mondadori Editore, 1992.
- Vico, G. *La scienza nuova e Opere scelte*, Classici italiani, 1952.
- Vico, G. *Autobiografia*, Napoli, "La città del sole", 2004.
- Vico, G. *De antiquissima italarum sapientia*, Roma, Edizioni di storia e letteratura, 2005.